

IQTISODIY XAVFSIZLIK TUSHUNCHASI VA UNING ASOSIY ELEMENTLARI

Madiev Akmalxon Erkinovich

Bosh prokuratura boshqarma boshlig'i o'rinbosari, Huquqni muhofaza qilish
akademiyasi magistri

Annotatsiya: iqtisodiy xavfsizlik iqtisodiyot barqarorligi va fuqarolarning hayot sifati bilan chambarchas bog'liq bo'lgan milliy va shaxsiy farovonlikning asosiy tarkibiy qismi sifatida tobora ko'proq e'tirof etilmoqda. Maqolada iqtisodiy xavfsizlikni tashkil etuvchi asosiy elementlar o'rganilib, uning odamlarni iqtisodiy zaifliklardan himoya qilish va umumiy jamiyat barqarorligini oshirishdagi ahamiyati ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy xavfsizlik, qonuniylik, mulk huquqining xavfsizligi, ijtimoiy xavfsizlik tarmoqlari, iqtisodiy zaiflik.

ПОНЯТИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ЕЕ ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ

Мадиев Акмалхан Эркинович

Заместитель руководителя Генеральной прокуратуры, магистр Академии
правоохранительных органов

Аннотация: экономическая безопасность все чаще признается ключевым компонентом национального и личного благосостояния, которое тесно связано со стабильностью экономики и качеством жизни граждан. В статье рассматриваются основные элементы, составляющие экономическую безопасность, и подчеркивается ее значение в защите людей от экономической уязвимости и повышении стабильности общества в целом.

Ключевые слова: экономическая безопасность, легитимность, безопасность прав собственности, системы социальной защиты, экономическая уязвимость.

THE CONCEPT OF ECONOMIC SECURITY AND ITS MAIN ELEMENTS

Madiev Akmal Khan Erkinovich

Deputy Head of the General Prosecutor's Office, Master of the Academy of Law
Enforcement

Abstract: economic security is increasingly recognized as a key component of national and personal well-being, which is closely related to the stability of the economy and the quality of life of citizens. The article examines the main elements that make up economic security and emphasizes its importance in protecting people from economic vulnerabilities and increasing the stability of society as a whole.

Key words: economic security, legitimacy, security of property rights, social safety nets, economic vulnerability.

KIRISH

Mamlakatimizda aholining turmush sifatini tubdan yaxshilashga qaratilgan islohotlar jadal sur'atlar bilan olib borilmoqda. Bunda aholining biznes yuritishi uchun ularning huquqiy asoslari mustahkamlanib, investitsiyaviy jozibadorligini oshirish mexanizmlari takomillashtirilmoqda. Iqtisodiy jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish borasida ko'plab chora-tadbirlar amalga oshirilib kelinmoqda. Bu borada davlatimiz tomonidan qonunlar, qarorlar, farmonlar hamda kompleks chora-tadbirlarning qabul qilinishi natijasida, mamlakatada huquq-targ'ibotni ta'minlashda ijobiy ko'rsatkichlarga hamda korrupsiyaga qarshi kurashishda sezilarli darajada yaxshilashga erishildi. Shu bilan bir qatorda, jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklar profilaktikasi borasidagi chora-tadbirlarning aniq manzilga yo'naltirilmaganligi va ularga kompleks yondashilmayotganligi, shuningdek,

huquqbuzarliklarning tizimli ravishda sodir etilishiga doir sabab va shart-sharoitlarini aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish samaradorligi mavjud emasligi kutilayotgan natijalarni bermayapti. Bundan tashqari byudjet mablag'larini talon-taroj qilish va ulardan maqsadsiz foydalanish holatlari saqlanib qolinmoqda. Bu esa, olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlarning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Iqtisodiy xavfsizlik har qanday davlat barqarorligi va milliy manfaatlarini himoya qilishning asosiy sharti hisoblanadi. Bugungi globallashuv va geosiyosiy o'zgarishlar sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash institutsional mexanizmlarni takomillashtirishni talab etmoqda. Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi huquq, iqtisod va davlat siyosati sohalarida tobora ko'proq e'tiborni tortmoqda. Global bozorlar o'zaro bog'liq va turli tahdidlarga nisbatan himoyasiz bo'lib borayotgani sababli, iqtisodiy xavfsizlikni har tomonlama tushunish zarurati eng muhim hisoblanadi. Ushbu maqola iqtisodiy xavfsizlikni aniqlashga, uning asosiy tarkibiy qismlarini, jumladan moliyaviy barqarorlikni, iqtisodiy inqirozlardan himoya qilishni, iste'molchilar huquqlarini va resurslardan adolatli foydalanishni aniqlashga intiladi. Ushbu elementlarni o'rganib chiqib, maqola iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlovchi qonunchilik asoslari va siyosatlarini ta'kidlab, yanada barqaror iqtisodiyotlarni yaratish uchun ularni qanday yaxshilash mumkinligi haqida tushuncha berishga qaratilgan.

ASOSIY QISM

Bozor sharoitida iqtisodiy xavfsizlik hozirgi iqtisodiy nazariyaning bir turi sifatida o'z predmeti va maxsus tadqiqot usullariga ega. Biroq, u mustaqil bo'lishiga qaramay, iqtisodiy o'sish va ijtimoiy-iqtisodiy tizimning barqarorligi kabi an'anaviy tushunchalar bilan uzviy bog'liq. Darhaqiqat, iqtisodiy o'sish,

boshqa mamlakatlar iqtisodiyotiga muvofiq dinamik rivojlanish bo'lmasa, mamlakat iqtisodiyoti barqaror bo'la olmaydi. Iqtisodiyot rivojlanmas ekan, tashqi va ichki tahdidlarga munosib javob ham bo'lmaydi, ya'ni og'ir vaziyatlarda iqtisodiyotning jon saqlash qobiliyati mavhum bo'ladi. O'zbekiston va uning hududlarini samarali rivojlantirishning inkor etib bo'lmash shartlaridan biri – iqtisodiy xavfsizlik uchun kurashishning samarali mexanizmini yaratishdir. Yashirin iqtisodiyotga qarshi kurash jarayonlarining ijobiy yo'nalishlarini belgilash uchun esa huquq-tartibot organlarining nazorati va ta'sir etish mexanizmlari talab etiladi. Mamlakatimizda iqtisodiy islohotlarning chuqurlashib borishi o'z navbatida iqtisodiy xavfsizlikning samarali strategiyasini ishlab chiqishni taqozo etadi. Milliy iqtisodiyotimizda xufyona iqtisodiyot salmog'ining kattaligi, iqtisodiy xavfsizlik indikatorlarining chegaraviy qiymatlariga amal qilmaslik holatlarining mavjudligi kabi muammolar ushbu yo'nalishda tadqiqot olib borishni dolzarb ekanligini ko'rsatmoqda. Bugungi kunda ijroiya organlarda faoliyat yuritadigan yangi ijtimoiy, iqtisodiy, institutsional va texnologik muhit iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash sohasidagi an'anaviy ishlash usullari samaradorligini nihoyatda pasaytirib yubordi.¹ Xo'jalik subyektlarining turli-tuman va mustaqilligi, jismoniy va yuridik shaxslarni ro'yxatga olishning soddalashtirilishi, fuqarolar va tashkilotlarning nazorat qilinmaydigan kommunikatsiyalari, iqtisodiy faoliyat erkinligi, migratsiya jarayonlarini nazorat qilishdagi qiyinchiliklar nafaqat zarur bo'lgan tezkor axborot olishni qiyinlashtirdi, balki ijtimoiy va iqtisodiy

¹ Климонова, А. Н. (2014). Основные подходы к исследованию понятий «экономическая безопасность» и «экономическая безопасность государства». Социально-экономические явления и процессы, 9(8), 54-60.
SJIF: 5.051

munosabatlar amal qilishi uchun rasmiy talablarni buzishga qaratilgan g'ayrihuquqiy harakatlar sodir etish imkoniyatlarini ham kengaytirib yubordi.²

Shuningdek so'nggi yillardagi aksariyat tadqiqotlar shundan dalolat beradiki, bugungi kunda aksariyat jinoyatlar u yoki bu tarzda iqtisodiy munosabatlarga bog'liq. Ko'pgina huquqni muhofaza qilish organlarida hali axborot texnologiyalari, turli idoralar, hududiy hokimiyat organlari, korporativ va ijtimoiy tuzilmalarning tizimli ma'lumotlaridan foydalanishi yangi sifat darajasiga ko'tarilmagan. Turli idoraviy mansublikdagi yirik xo'jalik yurituvchi subyektlarning axborot tizimlari va axborot almashinuvining har xil formati va protokollariga ega bo'lib, ko'pincha bir-biriga mos kelmaydi, tarqoq bo'ladi, shuningdek, ular o'rtasida yengib bo'lmaz tashkiliy cheklovlar mavjud.

Respublika Prezidentining 2017-yil 14-martdagi PQ-2833-sonli "Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha faoliyatni muvofiqlashtirishning ta'sirchan tizimi yaratilib, qonun buzilishining oldini olish va ularni bartaraf etishning zamonaviy tashkiliy-huquqiy mexanizmlari joriy etildi.

Biznesni yuritish va investitsiyalarni jalb etish uchun yanada qulay shart-sharoitlarni yaratish, byudjet mablag'larini talon-taroj qilish va ulardan samarasiz foydalanish holatlarining oldini olish, shuningdek, iqtisodiy jinoyatlar va korrupsiyaga qarshi kurashish samaradorligini oshirish hamda iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish maqsadida respublika Prezidentining 2018-yil 23-maydagi PF-5446-sonli "Byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini

² Зуева, А. С. (2015). Деятельность правоохранительных органов по обеспечению экономической безопасности: теоретические проблемы. In Наука, образование, общество (pp. 57-59).
SJIF: 5.051

tubdan oshirish va iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish mexanizmlarini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi farmoni qabul qilindi. Farmonga ko'ra: insofli tadbirkorlar, chet el investorlarini ular faoliyatiga davlat organlari va tashkilotlarining noqonuniy aralashuvidan himoya qilish, biznesni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi sun'iy byurokratik to'siq va g'ovlarga chek qo'yish, importni optimallashtirishga va mahalliy ishlab chiqaruvchilarning eksport salohiyatini oshirishga ko'maklashish; yoqilg'i-energetika kompleksida, bank-moliya, soliq, transport, qurilish va ijtimoiy sohalarda iqtisodiy jinoyatlar va korrupsiyaga qarshi kurashish, ularning oqibatlarini, shuningdek, ularni keltirib chiqaruvchi sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish; davlat manfaatlariga zid ravishda bitimlar tuzish holatlariga qarshi kurashish, chet el valyuta mablag'lari noqonuniy ravishda chiqib ketishi, olib kirilishi va olib chiqilishi, ularning noqonuniy muomalasi, "xufyona iqtisodiyot"ni shakllantirishning turli sxemalari va kanallarini aniqlash kabi ustuvor vazifalar belgilangan.

Iqtisodiy xavfsizlik ijtimoiy farovonlikning muhim jihati bo'lib, odamlar va jamoalarning iqtisodiy beqarorlikdan qo'rqmasdan yashashini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Huquqiy nuqtai nazardan, iqtisodiy xavfsizlik moliyaviy farovonlik va iqtisodiyotning umumiy salomatligiga hissa qo'shadigan bir qator himoya va huquqlarni o'z ichiga oladi. Iqtisodiy xavfsizlikning birinchi asosiy elementi moliyaviy barqarorlik bo'lib, u jismoniy shaxslar, korxonalar va hukumatlarning barqaror iqtisodiy muhitni saqlab qolish qobiliyatini anglatadi. Moliyaviy barqarorlikka erishish uchun samarali huquqiy bazalar, jumladan, moliyaviy bozorlarni tartibga soluvchi puxta fiskal siyosat va me'yoriy-huquqiy hujjatlar muhim ahamiyatga ega. Shaffoflik, hisobdorlik va adolatli raqobatni targ'ib qiluvchi qonunlar iqtisodiy inqirozlar ehtimolini kamaytirishga yordam

beradi, fuqarolarni moliyaviy tanazzul oqibatlaridan himoya qiladi. Misol uchun, bank amaliyotini tartibga soluvchi va iste'molchilarni yirtqich kreditlashdan himoya qiluvchi qonunlar oxir-oqibat sog'lom moliyaviy ekotizimni rivojlantiradi va iqtisodiy xavfsizlikning kengroq maqsadiga hissa qo'shadi.³

Iqtisodiy xavfsizlikning yana bir muhim tarkibiy qismi iqtisodiy inqirozlardan himoya qilishni o'z ichiga oladi. Tabiiy ofatlar, geosiyosiy beqarorlik iqtisodiy barqarorlikni sezilarli darajada buzishi mumkin. Hukumatlar shuningdek, jabrlangan aholiga ishsizlik nafaqalari va kredit imtiyozlari kabi maxsus yordam ko'rsatadigan qonunlar qabul qilishi mumkin. Inqirozlar davrida resurslarning mavjudligini ta'minlash orqali qonun individual hayot vositalarini ta'minlashga yordam beradi va iqtisodiy zarbalarga umumiy jamiyatning chidamliligini qo'llab-quvvatlaydi.

Iste'molchilar huquqlari iqtisodiy xavfsizlikning asosiy jihati bo'lib, iqtisodiyot doirasida iste'molchilar va biznes o'rtasidagi munosabatlarni asoslaydi. Shaffof narxlar, sifatli tovar va xizmatlardan foydalanish imkoniyatini ta'minlovchi huquqiy himoyalar iste'molchilarning imkoniyatlarini kengaytiradi va ularning iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlaydi. Ko'pgina yurisdiksiyalarda iste'molchilar huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun kabi qonunlar iste'molchilarga adolatsiz amaliyotlarga qarshi kurashishga imkon beruvchi javobgarlik mexanizmlarini o'rnatadi. Huquqiy tizim iste'molchilarning imkoniyatlarini kengaytirish orqali mustahkam va xavfsiz iqtisodiyot uchun muhim bo'lgan ishonchni mustahkamlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

³ Кудрявцев, А. В. (2018). Роль органов внутренних дел в обеспечении экономической безопасности России через призму противодействия криминализации финансово-хозяйственной деятельности коммерческих организаций. Управленческое консультирование, (5 (113)), 192-197.

Resurslardan adolatli foydalanish iqtisodiy xavfsizlikning yakuniy elementidir. Bu nafaqat moliyaviy resurslarni, balki ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar uchun imkoniyatlarni ham o'z ichiga oladi. Ijtimoiy adolat va adolatli iqtisodiy siyosatni qo'llab-quvvatlovchi huquqiy asoslar, masalan, kamsitishlarga qarshi qonunlar va muhim xizmatlardan foydalanishni ta'minlaydigan me'yorlar muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiy xavfsizlik qonunning turli jihatlari, jumladan, moliyaviy tartibga solish, inqirozni boshqarish, iste'molchilar huquqlari va teng huquqli foydalanish bilan bog'liq bo'lgan hayotiy muhim masaladir.⁴ Xavfsiz iqtisodiy muhitni yaratish, odamlar va jamiyatlarning beqarorlik tahdidisiz rivojlanishini ta'minlash uchun keng qamrovli huquqiy baza muhim ahamiyatga ega. Jamiyatlar rivojlanib, yangi iqtisodiy muammolarga duch kelar ekan, huquq tizimi hushyor va tezkor bo'lib, faol choralar va inklyuziv siyosat orqali iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashi kerak.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, jamiyatlarda barqarorlik va o'sishni ta'minlash uchun iqtisodiy xavfsizlik muhim ahamiyatga ega. Uning asosiy elementlari - moliyaviy barqarorlik, inqirozlardan himoya qilish, iste'molchilar huquqlari va resurslarni adolatli taqsimlash - xavfsiz iqtisodiy muhitning asosini tashkil qiladi. Ushbu elementlarni qo'llab-quvvatlash uchun mustahkam huquqiy baza zarur bo'lib, jismoniy shaxslar va korxonalar iqtisodiy noaniqlik tasavvurisiz rivojlanishini ta'minlaydi. Zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir paytda jinoyat sodir etish usullari xam turli shakllarda amalga oshirilayotganligi, ba'zi

⁴ Никонов, В. А. (2009). Роль прокуратуры в обеспечении экономической безопасности Российской Федерации и защите прав субъектов предпринимательской деятельности. Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России, (2 (11)), 75-79.

jinoyatlarni amalga oshirish usullari tez va oson kechayotganligi, natijada aynan shu turdagi jinoyatlarni ortib borishiga sabab bo'layotganligi, bu esa jinoyatchilikka qarshi kurash sohasida ham axborot-texnologiyalari imkoniyatlaridan yanada kengroq foydalanish imkoniyatini yaratish, rivojlangan mamlakatlar tajribasini huquqni qo'llash amaliyotiga joriy etgan holda jinoyatchilikka qarshi kurashni samarali tashkil etish lozimligini taqozo etmoqda. Shu o'rinda, jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish jinoyati borasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi qonun va normativ huquqiy xujjatlardagi belgilangan vazifalarni to'laqonli bajarish hamda mavjud vakolatlardan unumli foydalangan holda, ushbu sohadagi jinoyatlarga qarshi kurash samaradorligini yanada oshirish, mazkur jinoyatning o'ziga xos jihatlarini inobatga olib, eng maqbul mexanzmlarni ishlab chiqish, shuningdek xalqaro tashkilotlar va xorijiy mamlakatlar bilan hamkorlikni yanada rivojlantirish lozim deb hisoblaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Климонова, А. Н. (2014). Основные подходы к исследованию понятий «экономическая безопасность» и «экономическая безопасность государства». Социально-экономические явления и процессы, 9(8), 54-60.
2. Зуева, А. С. (2015). Деятельность правоохранительных органов по обеспечению экономической безопасности: теоретические проблемы. In Наука, образование, общество (pp. 57-59).
3. Кудрявцев, А. В. (2018). Роль органов внутренних дел в обеспечении экономической безопасности России через призму противодействия криминализации финансово-хозяйственной

деятельности коммерческих организаций. Управленческое консультирование, (5 (113)), 192-197.

4. Никонов, В. А. (2009). Роль прокуратуры в обеспечении экономической безопасности Российской Федерации и защите прав субъектов предпринимательской деятельности. Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России, (2 (11)), 75-79.